

บทที่ 5

สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การศึกษาการปฏิบัติงานความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชนในโรงเรียนประถมศึกษาสังกัดสำนักงานการศึกษาจังหวัดเลย ในบทนี้ผู้วิจัยจะดำเนินการสรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ ดังนี้

5.1 วัตถุประสงค์การวิจัย

- 1) เพื่อศึกษาการปฏิบัติงานและปัญหาของงานความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชน

5 ด้านคือ

- (1) ด้านการประชาสัมพันธ์
- (2) ด้านการให้บริการชุมชน
- (3) ด้านการร่วมกิจกรรมกับชุมชน
- (4) ด้านการให้ชุมชนร่วมกิจกรรมของโรงเรียน
- (5) ด้านการเสริมสร้างความสัมพันธ์กับชุมชนและหน่วยงานอื่น

- 2) เพื่อเปรียบเทียบความคิดเห็นเกี่ยวกับการปฏิบัติงานความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชน ระหว่างผู้บริหารโรงเรียน ครูผู้สอนและคณะกรรมการการศึกษาของโรงเรียน

5.2 วิธีดำเนินการวิจัย

5.2.1 ประชากรกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรที่ใช้ในการศึกษาวิจัยจำนวน 1365 คน โดยแบ่งออกเป็น ผู้บริหาร/ผู้ช่วยผู้บริหารโรงเรียน 455 คน ครูผู้สอน 455 คน และกรรมการศึกษา 455 คน

กลุ่มตัวอย่างได้จากการกำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างจากตารางของ Yamane¹ ได้กลุ่มตัวอย่างทั้ง 3 กลุ่ม จำนวน 309 คน คือ ผู้บริหาร/ผู้ช่วยผู้บริหารโรงเรียน 103 คน ครูผู้สอน 103 คน และกรรมการศึกษา 103 คน

5.2.2 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือวิจัยเป็นแบบสอบถามที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นจากแนวความคิดของการปฏิบัติงานความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชน 5 ด้าน แบบสอบถามแบ่งออกเป็น 3 ตอนคือ ตอนที่ 1 สถานภาพของผู้ตอบแบบสอบถาม ตอนที่ 2 การปฏิบัติงานและปัญหาอุปสรรค และตอนที่ 3 เป็นข้อเสนอแนะในการปฏิบัติงาน เครื่องมือวิจัยได้รับการตรวจสอบความตรง (Validity) โดยผู้เชี่ยวชาญ 5 ท่าน และนำมาหาค่าความเที่ยง (Reliability) โดยวิธีของ Cronbach โดยค่าความเที่ยงเท่ากับ 0.92

5.2.3 การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยดำเนินการเก็บข้อมูลทั้งด้วยตนเองและส่งทางไปรษณีย์ โดยส่งไปทั้งหมด 309 ชุด ได้แบบสอบถามกลับคืนทั้งหมด 309 ชุด คิดเป็นร้อยละ 100.00

5.2.4 การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลด้วยโปรแกรมคอมพิวเตอร์ SPSS/PC⁺ เพื่อคำนวณค่าสถิติร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และ F-test ทดสอบความแตกต่างเป็นรายคู่ โดยวิธีของ Scheffe¹

5.3 สรุปผลการวิจัย

1) บุคลากรทั้ง 3 กลุ่มส่วนมากเป็นเพศชาย ร้อยละ 87.10 อายุระหว่าง 41-50 ปี คิดเป็นร้อยละ 46.60 อายุราชการ 16-20 ปี คิดเป็นร้อยละ 32.00 และวุฒิการศึกษาระดับปริญญาตรี คิดเป็นร้อยละ 63.10

2) บุคลากรทั้ง 3 กลุ่มเห็นว่า โรงเรียนประถมศึกษา มีการปฏิบัติงานความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชน โดยภาพรวมและรายด้านอยู่ในระดับ "มาก" ที่สำคัญ 3 อันดับแรกคือ 1) ด้านการเข้าร่วมกิจกรรมกับชุมชน 2) ด้านการประชาสัมพันธ์ และ 3) ด้านเสริมสร้างความสัมพันธ์กับชุมชนและหน่วยงานอื่น

3) บุคลากรทั้ง 3 กลุ่ม เห็นว่า โรงเรียนประถมศึกษา มีปัญหาอุปสรรคในงานความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชน โดยภาพรวมและรายด้านอยู่ในระดับ "น้อย" ที่สำคัญ 3 อันดับคือ 1) ด้านการเข้าร่วมกิจกรรมกับชุมชน 2) ด้านการประชาสัมพันธ์ และ 3) ด้านเสริมสร้างความสัมพันธ์กับชุมชนและหน่วยงานอื่น

4) เปรียบเทียบความคิดเห็นเกี่ยวกับการปฏิบัติงานความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชน พบว่า บุคลากรทั้ง 3 กลุ่มมีความคิดเห็นเกี่ยวกับการปฏิบัติงานความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชน ทั้งโดยภาพรวมและรายด้านแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

5) เปรียบเทียบความคิดเห็นเกี่ยวกับปัญหาอุปสรรคงานความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชน พบว่า บุคลากรทั้ง 3 กลุ่มมีความคิดเห็นเกี่ยวกับปัญหาอุปสรรคของงานความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชนทั้งโดยภาพรวมและรายด้านแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

5.4 อภิปรายผล

จากผลการศึกษาวิจัย ผู้วิจัยได้พบประเด็นที่น่าสนใจและควรนำมาอภิปรายผลไว้ดังต่อไปนี้

1) การปฏิบัติงานความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชน โดยภาพรวมแล้วอยู่ในระดับ "มาก" แต่ในด้านการให้บริการแก่ชุมชน และด้านการให้ชุมชนร่วมกิจกรรมของโรงเรียนยังมีระดับของการปฏิบัติอยู่ในระดับน้อยกว่าด้านอื่น ๆ เมื่อพิจารณาลงไปรายละเอียด ผู้วิจัยก็พบว่า โรงเรียนประถมศึกษา มีการปฏิบัติงานเกี่ยวกับการฝึกอบรมวิชาชีพ การจัดกิจกรรมเพื่อความบันเทิง และการพักผ่อนหย่อนใจ การให้ชุมชนมีส่วนสนับสนุนโรงเรียนด้านแรงงานและงบประมาณ และการให้ผู้มีความรู้ความสามารถในชุมชนมาเป็นวิทยากรสอนนักเรียน ผู้วิจัยเห็นว่า การปฏิบัติงานความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชนนั้น โรงเรียนส่วนมากมักจะมุ่งเน้นการนำโรงเรียนเข้าไปมีส่วนร่วมกับชุมชน มากกว่าที่จะให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมของโรงเรียน เพราะโรงเรียนประถมศึกษาส่วนมากจะมุ่งเน้นภารกิจที่สำคัญคือ งานวิชาการได้แก่ การบริหารหลักสูตร และการ

จัดการเรียนการสอนให้เกิดผลสัมฤทธิ์ที่ดีแก่เยาวชน งานอาคารสถานที่เป็นงานอันดับรองลงมา มักจะจัดบริเวณโดยรอบอาคารเรียนให้เป็นสถานที่พักผ่อนหย่อนใจรวมทั้งเป็นแหล่งศึกษาหาความรู้ เช่น สวนสมุนไพร มีส่วนห่อหมกพรมไม้ขนานชนิด สำหรับงานความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชน มักจะเป็นงานที่ปฏิบัติอยู่ในอันดับท้าย ๆ ของการบริหารการศึกษา ดังผลการวิจัยของ ดาวเรือง รัตติน (2518) พบว่า โรงเรียนปฏิบัติงานด้านความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชนอยู่ในระดับ "น้อย" และ เฉลิม แคมชัย (2519) ก็พบว่าโรงเรียนปฏิบัติงานด้านความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชนและงานบริหารกิจการนักเรียนอยู่ในระดับ "น้อย" เช่นกัน

ผู้วิจัยมีความเห็นสอดคล้องกับ สอนอง สุวรรณวงศ์ (2519) ที่พบว่า ชุมชนมีความต้องการอย่างยิ่งที่จะเข้าไปสัมพันธ์กับโรงเรียน โดยเข้าร่วมประชุมวางแผนนโยบายเพื่อทำกิจกรรมร่วมกัน แต่ผู้บริหารโรงเรียนยังไม่ค่อยเข้าใจขอบเขตของงานบริหารความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชน โรงเรียนยังไม่ค่อยได้จัดกิจกรรมที่จะให้ผู้ปกครองนักเรียนได้มีส่วนร่วม โรงเรียนไม่ได้เข้าร่วมกับหน่วยงานขึ้นในการบริการประชาชน โรงเรียนยังขาดอุปกรณ์และวัสดุที่จะอำนวยความสะดวกแก่ชุมชน ทั้งยังขาดการประชาสัมพันธ์ที่ดีอีกด้วย ส่วนสาเหตุที่ประชาชนไม่ค่อยให้ความสนใจ และเข้าร่วมกิจกรรมของโรงเรียน "น้อย" เนื่องมาจากการศึกษาและเศรษฐกิจของประชาชนอยู่ในระดับ "ต่ำ" จึงเป็นสาเหตุสำคัญที่ชุมชนมักจะไม่ให้ความช่วยเหลือกิจกรรมของโรงเรียนในด้านแรงงานเป็นส่วนใหญ่ และการสนับสนุนด้านงบประมาณจะมีไม่มากนัก

2) โรงเรียนประถมศึกษายังขาดการเข้าไปมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาดังต่าง ๆ ในชุมชนผู้วิจัยมีความเห็นว่า โรงเรียนเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน โรงเรียนและชุมชนต่างก็เป็นผู้ให้และผู้รับโรงเรียนมีหลายสิ่งหลายอย่างที่ชุมชนไม่มี สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (2523) จึงเน้นให้โรงเรียนประถมศึกษาควรดำเนินการคือ ให้ความรู้ความคิด และคำแนะนำแก่สมาชิกของชุมชนในกิจกรรมต่าง ๆ ที่ชุมชนจัดขึ้น ให้แนวคิดใหม่ตามระดับความรู้ ความต้องการ และความสามารถของสมาชิกชุมชน ให้บุคลากรได้มีส่วนร่วมในกิจกรรมพัฒนาชุมชนทั้งด้านกำลังความคิด และกำลังกาย เป็นต้น ครูเป็นบุคลากรที่ชุมชนให้ความเคารพนับถือ ในฐานะเป็นผู้รู้ผู้เชี่ยวชาญ และเป็นบุรุษบุคคลที่อบรมความรู้ให้แก่ลูกหลาน ชุมชนมีปัญหาดังต่าง ๆ มากมายที่ต้องการความช่วยเหลือจากหน่วยงานต่าง ๆ ของรัฐบาล โดยเฉพาะอย่างยิ่งปัญหาเกี่ยวกับอาชีพเกษตรกร ปัญหาการผลิต การจำหน่าย และการถูก

เอาวัดเอาเปรียบจากพ่อค้าคนกลาง ซึ่งสิ่งเหล่านี้ในบางครั้ง โรงเรียนประถมศึกษาก็มีข้อจำกัดในตัวเองทั้งทางด้านความรู้ความสามารถ รวมทั้งระเบียบราชการเป็นข้อบังคับที่สำคัญที่ทำให้ครูหรือผู้บริหารไม่กล้าเข้าไปร่วมกับชุมชนในการแก้ไขปัญหาต่าง สำนาน ลิมปเตศวรกุล (2523) พบว่า งานด้านสร้างความสัมพันธ์กับชุมชนที่ครูใหญ่ให้ความสำคัญอันดับหนึ่งคือโรงเรียนเปิดโอกาสให้ชุมชนใช้อาคารสถานที่ของโรงเรียนตามความจำเป็นในโอกาสอันควร พิเชฐ สุจริตธรรม (2519) ให้ความเห็นว่า งานความสัมพันธ์กับชุมชนของโรงเรียนประถมศึกษา ยังมีการปฏิบัติไม่ดีพอทั้งนี้เนื่องมาจากสาเหตุต่าง ๆ เช่น ขาดการประชาสัมพันธ์ที่ดี ไม่เคยจัดกิจกรรมและบริการอันเป็นการส่งเสริมการอ่านการเขียนให้ประชาชนเลย ไม่มีสมาคมศิษย์เก่า ไม่มีสมาคมครู-ผู้ปกครอง ไม่ยอมรับข้อเสนอแนะความคิดเห็น และการมีส่วนร่วมในการวางนโยบายของประชาชน ดังนั้นผู้วิจัยเห็นว่า ผู้บริหารโรงเรียน ครู และกรรมการศึกษามุ่งเน้นสร้างความเข้าใจอันดีต่อชุมชน มีการให้และรับข่าวสารต่อชุมชนทราบความเป็นไปของชุมชน ให้ข้อมูลที่น่าสนใจและง่ายต่อการเข้าใจ และสอดคล้องกับสภาพปัจจุบัน ชี้แจงให้ชุมชนเข้าใจบทบาทหน้าที่ของโรงเรียนที่มีต่อชุมชน และชุมชนมีต่อโรงเรียนมากกว่าเป็นเพียงสถานศึกษาสำหรับบุตรหลานเท่านั้น นอกจากนี้ชุมชนแต่ละแห่งมีทรัพยากรต่าง ๆ อันจำเป็นต่อการพัฒนาโรงเรียน ซึ่งชุมชนสามารถระดมทรัพยากรเหล่านั้นมาใช้ให้เป็นประโยชน์ต่อการจัดการเรียนการสอน และการพัฒนาโรงเรียนได้

3) จากการศึกษาสภาพปัญหาอุปสรรคการปฏิบัติงานความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชน พบว่า ปัญหาอุปสรรคด้านการให้บริการกับชุมชน และการให้ชุมชนเข้าร่วมกิจกรรมของโรงเรียน แม้ว่าจะมีปัญหาอุปสรรคน้อย แต่ก็อยู่ในอันดับที่มีปัญหามากกว่าด้านอื่น ๆ การให้บริการกับชุมชน เป็นการให้บริการด้านต่าง แก่ชุมชนตามกำลังความสามารถที่โรงเรียนจะดำเนินการได้ เช่น ให้บริการทางวิชาการ ให้คำแนะนำหรือการปรึกษาหารือในกิจกรรมของชุมชน ให้บริการอาคารสถานที่หรือวัสดุอุปกรณ์ต่าง ๆ นอกจากนี้แล้วโรงเรียนยังต้องให้ชุมชนมีส่วนร่วมในกิจกรรมของโรงเรียน การเปิดโอกาสเชิญชวนหรือหาทางให้บุคคลในชุมชนได้เข้าร่วมกิจกรรมของโรงเรียนให้มากที่สุดเท่าที่สามารถจะกระทำได้ อีรวุฒิ ประทุมทรัพย์ และคณะ (2530) เห็นว่า ควรจัดให้มีคณะกรรมการโรงเรียนร่วมกันทำงาน และประชุมปรึกษารื้อกันเป็นระยะ ๆ การส่งเสริมการทำนุบำรุง การทำกิจกรรมเสริมหลักสูตร การตกแต่งอาคารสถานที่ให้เหมาะสมและการพิจารณาแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ของนักเรียนทั้งที่บ้านและโรงเรียน

ดังนั้นผู้วิจัยมีความเห็นสอดคล้องกับ มิมพ์ธรรม เทนสุเมธานนท์ และ ประกอบ คุปรัตน์ (2527) ที่กล่าวว่า เป็นหน้าที่ของผู้บริหารโรงเรียนจะต้องกระทำเพื่อให้ประชาชนในชุมชน เข้าใจจุดมุ่งหมายการดำเนินงานกิจกรรมต่าง ๆ ของโรงเรียน และมีเจตคติที่ดีต่อโรงเรียน เพื่อให้ประชาชนในชุมชนได้ร่วมจัดโรงเรียน โดยคิดว่าเขาเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน มีบทบาท ในการเสนอแนะการบริหารโรงเรียนในส่วนที่เกี่ยวกับวิธีการปรับปรุงการดำเนินงานของโรงเรียน ให้ดียิ่งขึ้นคือ กล่าวตามมติชมโรงเรียนอย่างจริงจังจนโรงเรียนได้ข้อมูลไปพิจารณาแนวทางนำออกไปใช้ปรับปรุงการจัดโรงเรียนได้ และจากผลการวิจัยของ สนั่น ลิมปเสวตกุล (2523) ที่ พบว่า โรงเรียนเปิดโอกาสให้ชุมชนใช้อาคารสถานที่ของโรงเรียนตามความจำเป็นในโอกาสอัน สมควร เช่นการประชุม งานสังคม และเทศกาลต่าง ๆ และโรงเรียนเชิญผู้มีความชำนาญใน ท้องถิ่นมาเป็นวิทยากรให้ความรู้แก่นักเรียนเป็นอันดับสุดท้าย

4) ผู้บริหารโรงเรียน ครูผู้สอน และกรรมการศึกษามีความคิดเห็นแตกต่างกันในเรื่อง การปฏิบัติงาน และปัญหาอุปสรรคของงานความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชน จากสภาพความ เป็นจริงแล้ว ผู้บริหารโรงเรียนเป็นผู้รับผิดชอบต่อการบริหารการศึกษาของโรงเรียนทั้ง 6 งาน ซึ่งผู้บริหารจำเป็นต้องใช้กระบวนการบริหารทักษะและคุณภาพสำหรับผู้บริหารในการบริหารโรงเรียน เพื่อให้งานบรรลุวัตถุประสงค์ด้วยดี ส่วนครูผู้สอนก็จะต้องมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับชุมชนที่ โรงเรียนตั้งอยู่เป็นอย่างดี ต้องหาทางที่จะบริการแก่ชุมชนของตน และขณะเดียวกันก็ต้องกระตุ้น ให้ชุมชนบริการแก่ทางโรงเรียนด้วยและกรรมการศึกษาก็จะคอยสนับสนุนให้ความช่วยเหลือแก่ ตรงเรียน ครูและบุคลากรในการพัฒนาโรงเรียนของชุมชนให้มีความก้าวหน้าไม่มีปัญหาอุปสรรค ใด ๆ ดังนั้นจะเห็นว่า บุคลากรทั้ง 3 กลุ่มนี้มีลักษณะหน้าที่บทบาทแตกต่างกันไปจึงทำให้ความ คิดเห็นในการปฏิบัติงาน และปัญหาอุปสรรคมีความแตกต่างกันไปด้วย แต่มีข้อสังเกตประการหนึ่งว่า ผู้บริหารโรงเรียนและครูผู้สอนมีลักษณะความคิดเห็นที่ใกล้เคียงกัน แต่ผู้บริหารกับกรรมการศึกษา ที่พบว่า ทักษะของครูและประชาชนทั่วไปเห็นว่า ครูใหญ่ปฏิบัติงานอยู่ในเกณฑ์ค่อนข้างต่ำ และ สามารถ จุ้ยทอง (2526) ที่พบว่า บทบาทของผู้บริหารโรงเรียนในการสร้างความสัมพันธ์ ระหว่างโรงเรียนกับชุมชนเพียงร้อยละ 47 ของระดับการปฏิบัติงานทั้งหมด และ เกลิงศักดิ์ พัฒน์ (2514) พบว่า การเข้ามีส่วนร่วมของประชาชนที่เกิดจากความรู้สึกของประชาชนเอง มีเพียงร้อยละ 30 ของการเข้าร่วมและการเสียสละของประชาชนส่วนใหญ่เกิดจากการชักจูง ของครู

ดังนั้น จากผลการวิจัยดังกล่าวอาจจะมองได้ 2 กรณีคือ 1) ผู้บริหารโรงเรียนและครูผู้สอนยังขาดการปฏิบัติงานความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชนอย่างเพียงพอ โดยอาจจะมุ่งเน้นงานด้านวิชาการ ด้านบุคลากร หรืออาคารสถานที่มากเกินไป แม้ว่าในบางโรงเรียนผู้บริหารโรงเรียน และครูจะเข้าร่วมกิจกรรมกับชุมชนบ่อยครั้ง แต่ก็ยังขาดการประชาสัมพันธ์หรือการให้ข่าวสารข้อมูลแก่ชุมชน และ 2) ผู้นำชุมชนและประชาชนยังให้ความร่วมมือกับโรงเรียนในการดำเนินกิจกรรมไม่เพียงพอ ทำให้การแก้ไขปัญหาด่าง ๆ ในด้านการบริหารการศึกษายังไม่บรรลุวัตถุประสงค์ หรือเป้าหมายเท่าที่ควร ผู้ปกครองบางครั้งมีการกีดกันหารายได้และการประกอบอาชีพ ทำให้ไม่มีเวลามากพอที่จะเข้าร่วมกิจกรรมกับทางโรงเรียน นับว่าเป็นช่องว่างที่สำคัญที่ชุมชนจะต้องหาทางแก้ไขในโอกาสต่อ ๆ ไป

5.5 ข้อเสนอแนะ

5.5.1 ข้อเสนอแนะจากผลการวิจัย

1) จากผลการศึกษาการปฏิบัติงานด้านการให้บริการชุมชน แม้ว่าจะอยู่ในระดับ "มาก" แต่ก็อยู่ในอันดับสุดท้าย ซึ่งแสดงให้เห็นว่า โรงเรียนยังมีการดำเนินการด้านการให้บริการชุมชนไม่มากนัก โดยเฉพาะในเรื่อง การจัดให้มีการฝึกอบรมวิชาชีพแก่ประชาชนในชุมชน ผู้วิจัยจึงขอเสนอแนะให้ผู้บริหาร ครูผู้สอน กรรมการศึกษา และประชาชนร่วมกันจัดการฝึกอบรมอาชีพเสริมหรือการให้ความรู้เกี่ยวกับอาชีพแก่ประชาชนในท้องถิ่นอย่างต่อเนื่อง

2) ด้านการประชาสัมพันธ์ ยังมีจุดอ่อนในเรื่องการจัดทำเอกสารหรือสิ่งพิมพ์ รวมทั้งการจัดทำป้ายประกาศข่าวสารของโรงเรียน ให้ชุมชนรับทราบ ยังต้องได้รับการปรับปรุงให้ดีขึ้น และมีความสม่ำเสมอเพื่อให้ประชาชนได้รับทราบข่าวสารของโรงเรียนและสามารถเข้าร่วมกิจกรรมกับโรงเรียนได้

3) การให้ชุมชนเข้าร่วมกิจกรรมของโรงเรียนในด้านการให้ผู้ปกครองและประชาชนในชุมชนช่วยสนับสนุนโรงเรียนด้านแรงงาน และงบประมาณยังมีน้อย ดังนั้น ควรที่ผู้บริหารระดับสูงเร่งทำความเข้าใจแก่ผู้นำชุมชนกับชุมชนให้เห็นความสำคัญของโรงเรียนและช่วยกันพัฒนาโรงเรียนให้เป็นส่วนหนึ่งของชุมชน

4) จัดให้บุคคลที่มีความรู้ความสามารถในชุมชนหรือภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้ามามีส่วนช่วยในการจัดการเรียนการสอนแก่นักเรียน

5) จากผลการวิจัย พบว่า บุคลากรทั้ง 3 กลุ่ม มีความคิดเห็นที่แตกต่างกันทั้งด้านการปฏิบัติงาน และปัญหาอุปสรรค ดังนั้นจึงควรที่จะให้บุคคลทั้ง 3 กลุ่ม ร่วมสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชนให้ดีขึ้น และพิจารณาบทบาทงานการดำเนินงานของบุคลากรในโรงเรียนให้มีความเหมาะสม และการพัฒนางานด้านนี้ให้ก้าวหน้า

5.2.2 ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

1) ควรศึกษาวิจัยในเรื่องนี้กับสำนักงานการประถมศึกษาในจังหวัดต่าง ๆ ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เพื่อหาแนวทางในการกำหนดภารกิจและหน้าที่ของโรงเรียนและชุมชน

2) ควรศึกษาวิจัยปัจจัยที่ส่งผลต่อการปฏิบัติงานความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชน เพื่อให้ทราบถึงตัวแปรที่สำคัญที่ส่งผลต่อความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชน

3) ควรศึกษาวิจัยบทบาทหน้าที่ของผู้บริหาร ครูผู้สอน และกรรมการศึกษาที่มีต่อการดำเนินงานความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชน

4) ควรศึกษาวิจัยเรื่อง เครือข่ายการศึกษาระหว่างโรงเรียนกับชุมชนหรือท้องถิ่น เพื่อเป็นการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้ามาร่วมกันสร้างองค์ความรู้ให้แก่นักเรียน